

Ніцу Ю. Г.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ВПЛИВ МОТИВАЦІЙНОГО ФАКТОРУ НА ЯКІСТЬ ЗНАНЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Розглядається мотиваційна складова навчання, як така, що покладена в основу організації профільного навчання в старшій школі, що забезпечує якісну підготовку старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів до реалізації особистих післяшкільних планів.

***Ключові слова:** мотиваційний фактор, якість знань, старшокласники, профільне навчання.*

Видатний російський та американський історик Г. В. Вернадський у своїй книзі “Киевская Русь” писав: “... у так званій “Бджолі”, зібранні грецьких афоризмів, школа згадується як одне з “трьох нещасть”, інші два – бідність і зла дружина” [3]. Беручи до уваги історичний період за якого виходив вищезгаданий збірник (XI – XIII століття) перелік нещасть можливо було б продовжити, але звернемось до шкільної теми.

На сучасному етапі розвитку суспільства навчальні заклади виконують одну з найшляхетніших місій – формування особистості, здатної до самореалізації, спроможної до адекватних взаємин у соціумі, особистості, яка вміє співіснувати з природою. На відміну від початкового періоду становлення загальноосвітніх навчальних закладів, сьогодні, отримання гідної освіти розглядається як благо, яке гарантує правова, демократична, сильна держава. Однак, протягом всього періоду навчання в школі таке благо, здебільшого, перетворюється на своєрідне насильство, адже навчальний процес – це діяльність, що передбачає систематичну та наполегливу працю учня, а це, в свою чергу, суперечить природнім запитам дитини, часто не співпадає з її інтересами, а інколи й здібностями. Відомо, що на початку навчання в школі переважна більшість дітей виявляє високу зацікавленість до відвідування загальноосвітнього закладу, де все нове, незвідане, а тому й цікаве. Але з часом інтерес школярів до навчання втрачається, що пояснюється низкою об’єктивних і суб’єктивних факторів.

Так, аналіз успішності учнів загальноосвітніх навчальних закладів дозволяє діагностувати – середній показник навчальних досягнень школярів з року в рік впевнено знижується (пік – 7-8 клас). Звичайно однією з основних причин такого регресу є початок формування фізіологічної та соціальної зрілості учнівської особистості. Але школа, на жаль, не завжди правильно і вчасно реагує на зміни, які характерні для учнів підліткового віку, тому й втрачає працьовитого, сумлінного суб’єкта навчального процесу.

Таким чином, основною причиною зацікавленості у навчанні молодших школярів є новизна об’єкта, адже саме інтерес керує діяльністю дитини від самого початку її життя, а школа відкриває для неї велику кількість орієнтацій, які формуються на підставі пізнавального інтересу. Дитина може зацікавитись об’єктами (предметна орієнтація), ідеями (інтелектуальна орієнтація), людьми (соціальна орієнтація) [8, с. 190]. Проте, навчання в школі – процес довготривалий.

Досягаючи підліткового віку, відвідування шкільних занять розглядається учнями як повинність насущна, а сам загальноосвітній заклад – як своєрідний потяг, який наближається до кінцевої станції, де підліткам, нарешті, дозволять вийти в самостійне життя. Саме прагнення до самостійності свідомо й підсвідомо керує поведінкою старшокласників. Проте, по закінченню шкільної освіти, коли довгоочікуване доросле життя розкриває свої обійми й поглинає у вирій різноманітних проблем, колишні випускники, шукаючи причини негараздів і труднощів, починають звертатись до свого учнівського минулого, усвідомлюючи неможливість повернення дорогоцінного часу, який повинні були якісно використати на власну освіту. Тому, одне з головних завдань старшої

школи полягає у знаходженні й використанні ефективних форм і методів навчально-виховної діяльності, які спонукатимуть старшокласників до систематичної роботи над шкільними предметами, що забезпечить успішну реалізацію їхніх майбутніх життєвих планів.

Саме потреби й інтереси є рушійною силою розвитку і діяльності школяра, оскільки потреба викликає бажання володіти предметом, інтерес – ознайомитись з ним. Інтерес – мотив, який діє в силу своєї свідомої значущості та емоційної привабливості [9, с. 189]. Тому, зниження або, навіть втрата мотивації до навчання є однією з найголовніших причин погіршення якості навчальних досягнень учнів, але найактуальнішим це питання постає у старшій школі. Саме серед старшокласників широко розповсюджена інертність до будь-якої діяльності в закладі, особливо до навчальної.

Слід зазначити, що всі стимулювання навчальних дій учнів враховують чотири мотиваційні фактори: 1) прямий кінцевий результат діяльності; 2) мотивації винагороди; 3) підневільну поведінку: уникнення репресій шляхом підпорядкування силі; 4) привабливість самого процесу діяльності [4, с. 135-139]. Серед зазначених факторів “підневільна поведінка” є найпоширенішим чинником впливу на учнівську діяльність не тільки в школі, але й в сім’ї. Пояснюється це досить просто: не витрачаючи багато часу вихователь досягає потрібного для себе педагогічного ефекту. Але з часом діти пристосовуються до вимог дорослих і підсвідомо, на природному рівні, знаходять свої форми захисту від насильницьких дій, а це призводить до формалізму в міжособистісних стосунках з вчителем і не сприяє якості засвоєння навчального матеріалу.

За науковими дослідженнями в сучасному загальноосвітньому навчальному закладі основними причинами недостатньої позитивної мотивації учнів є:

1. Страх перед невдачею. Ця причина найбільш поширена серед школярів 4-6 класів. Дитина нерішуче висловлює власні думки, боїться опинитись у смішному становищі, невпевнено почувається в шкільному соціумі, тому їй легше змовчати, не ризикувати, а тому, як наслідок, відсутнє бажання досягати такі результати навчання, які відповідають її потенційним можливостям.

2. Хибні цінності. Учням (переважно 7-9 класів) хочеться виділитися чимось перед своїми однокласниками (модним одягом, дорогими речами, силою, оригінальною поведінкою тощо). Це легше ніж щоденна напружена навчальна праця.

3. Недостатня зацікавленість. В основному причина криється в соціальному оточенні дитини, але роль учителя також має надзвичайно важливе значення. Дитина не бачить перспективи своєї навчальної діяльності, тому орієнтується на інші цінності.

4. Навчальні проблеми. Якщо дитина з тих чи інших причин має якісь прогалини в знаннях, то її бажання зрівнятися в навчальних досягненнях з однокласниками часто зазнає поразки без своєчасної допомоги та підтримки вчителя, батьків.

5. Емоційна перевтома. Відсутність інтересу до навчання, невміння зосередитись на уроці, слабкі академічні здібності носять емоційний характер (перевтома, депресія, тривога тощо).

6. Низькі очікування. Учитель або батьки можуть систематично недооцінювати можливості дитини. Учень, який не має моральної підтримки ні з боку вчителя, ні з боку батьків, часто перестає дбати про власні результати навчання [2, с. 27].

Отже, проведений теоретико-практичний аналіз дозволяє відмітити дві групи мотивів: 1) мотиви, закладені в самій навчальній діяльності; 2) мотиви, пов’язані з тим, що лежить поза самою навчальною діяльністю школярів. Визначення причин слабкої мотивації учнів, дозволяє побудувати систему педагогічних дій, яка сприяє посиленню або відновленню втрачених мотиваційних функцій. Для цього слід застосувати наступні механізми їх формування, а саме:

1. Стихійні або спеціально організовані вихователем умови навчальної діяльності та взаємовідносин вибірково актуалізують окремі ситуативні мотиви, які при систематичній

актуалізації поступово переходять у стійкі мотиваційні установки. Це механізм формування “знизу доверху”.

2. Механізм “зверху вниз” полягає у засвоєнні вихованцем запропонованих йому в готовій формі мотивів, цілей, ідеалів, змісту направленості особистості, які за задумом вихователя повинні в нього сформуватись і які сам вихованець повинен поступово трансформувати із зовнішньо зрозумілих у внутрішньо прийняті та реально діючі [1, с. 73-74].

У системі загальної середньої освіти України III ступінь навчання визначений як профільна школа, що відповідає структурі освітніх і життєвих установок підлітків. Так національна й зарубіжна педагогічна практика свідчать, про те, що починаючи з 15 років у шкільній освіті повинні бути створені умови для реалізації учнями своїх інтересів, здібностей та подальшого визначення напрямку професійної діяльності. Переважна більшість старшокласників має бажання вивчати навчальний матеріал тільки базово, а поглиблено - дисципліни, які передбачаються як профілі майбутньої спеціалізації. Такий підхід до навчання став активно впроваджуватись у навчальних закладах ще на початку минулого століття за принципом зовнішньої диференціації. На сучасному етапі розвитку шкільної освіти, використовуючи кращі зразки класичної та новаторської педагогіки, створюються й постійно удосконалюються нові, ефективні організаційні форми навчання для учнів старшого шкільного віку, які зорієнтовані на диференціацію та індивідуалізацію навчального процесу.

Профільне навчання є особливим видом диференціації та індивідуалізації навчання, воно спрямоване на більш повне врахування інтересів і здібностей учнів, сприяння їхній соціалізації та на врахування реальних потреб ринку праці. Диференціація має на меті розподіл учнів на групи на основі їхніх індивідуальних особливостей. У профільному навчанні теж відбувається об'єднання учнів у групи, але не на основі певної ознаки, а відповідно до їхнього особистого вибору. Головною метою профільності є забезпечення загальнодоступної якісної освіти відповідно до нахилів і освітніх потреб учнів. Тобто профільне навчання забезпечує індивідуалізацію й диференціацію на основі багатогранності вибору, створення умов не лише для виявлення здібностей учнів, скільки для їх найбільш повного прояву [6, с. 7-8].

Аналіз психолого-педагогічної літератури та практика шкільного навчання дозволяє констатувати, що висока мотивація є головна рушійна сила успішного навчання. У процесі педагогічного дослідження нами визначено основні причини зниження або, взагалі, втрати інтересу до навчальної діяльності учнів, проаналізовано провідні механізми формування позитивної мотивації у школярів. Тому, експериментальною формою обрано таку модель організації навчальної діяльності старшокласників, яка враховує внутрішню диференціацію, головною одиницею якої виступає мотиваційна складова **мультипрофільного навчання**.

Мультипрофільність – це нетрадиційна форма організації навчально-виховного процесу старшокласників, що впроваджується з 10-го класу. Головним принципом мультипрофільного навчання є врахування і задоволення індивідуальних освітніх запитів учнів. Початковий етап передбачає вибір випускником 9-го класу певної кількості предметів для поглибленого вивчення упродовж 10-го та 11-го класу. При цьому якісний склад колективу класу, в якому навчався учень раніше, залишається практично незмінним, що для більшості школярів є суттєвим позитивним психологічним фактором. Після визначення в предметах поглибленого рівня формуються малі учнівські групи, до складу яких входять школярі з інших класів паралелі. Таким чином маємо навчальні групи, де шкільний предмет вивчатиметься на поглибленому, академічному або стандартному рівнях.

У запропонованій моделі дуже важливо дотримуватись принципу самостійності учнів у виборі предметів поглибленого вивчення. Звичайно, більшість школярів

визначають такі предмети керуючись власними уподобаннями або необхідністю успішного складання зовнішнього незалежного оцінювання. Неважко передбачити, що вибір може бути помилковим. Тому протягом навчального року відкриваються так звані “вікна” для переходу учнів в інші навчальні групи, що дозволяє враховувати всі переваги або недоліки зробленого раніше вибору.

Важливо розуміти, що такі групи не мають жодного відношення до відомих класів вирівнювання, де формування учнівських колективів здійснюється за принципом: сильний – до сильного, середній – до середнього, слабкий – до слабого.

У мультипрофільній моделі навпаки: в групі, яка працює за базовою навчальною програмою, навчаються діти як з середніми навчальними можливостями так і з високими, тому якість знань, умінь та навичок учнів залежить від: 1) здійснення диференційованого підходу на уроках; 2) врахування особистісного розвитку школяра; 3) використання традиційних і нетрадиційних методів, прийомів, засобів навчання, а також системної, кропіткої підготовки вчителя до уроків. У групах поглибленого рівня, в першу чергу, враховується підвищена мотивація учнів до опанування навчального матеріалу, тому на уроках відбувається оптимальне поєднання фронтальної, групової та індивідуальної навчальної діяльності школярів, уроки проходять у досить високому темпі, засвоюється значна кількість теоретичного матеріалу, виконується великий об’єм практичних робіт тощо.

Відомий російський педагог В. В. Фірсов такий підхід до навчання старшокласників сформулював стисло та зрозуміло: “Візьми стільки, скільки зможеш, але не менше обов’язкового” [7, с. 321]. Інакше кажучи, мультипрофільне навчання – це різновид рівневої диференціації, що враховує ступінь умотивованості учнів у процесі формування малих навчальних груп. Така диференціація забезпечує індивідуалізацію навчального процесу в старшій школі шляхом раціонального використання навчального плану на підставі освітніх запитів старшокласників. Запропонована модель практично орієнтує майбутніх випускників школи до напрямку професійного самовизначення за рахунок її варіативності та гнучкості.

Одним з найактивніших розробників системи мультипрофільного навчання в старшій школі є білоруський науковець, практик Запрудський М. І. Його система мультипрофільного навчання в сучасній старшій школі побудована на засадах індивідуалізації та диференціації. Так у роботі “О двух стратегиях обучения в мультипрофильной школе” [5, с. 38-43]. вчений досить детально аналізує мультипрофільну форму навчання в ЗНЗ Білорусі, надає методичні рекомендації щодо викладання в профільних і непрофільних учнівських групах, окреслює нові завдання реформування шкільної освіти.

Аналізуючи досвід та позитивні результати експериментальної роботи деяких освітніх установ Білорусі, Росії, а також українських навчальних закладів (Києво-Святошинська районна класична гімназія м. Боярка, НВК “Соціум” № 240 м. Київ, СЗШ № 104 ім. О. Ольжича м. Київ) щодо впровадження мультипрофільної моделі в ЗНЗ III ступеню навчання, нами було з’ясовано, що мультипрофільність – це ефективна форма організації навчання старшокласників, яка ґрунтується на індивідуалізації навчально-виховного процесу та використанні низки новацій і принципових теоретико-методичних засад. До яких слід віднести:

1. Врахування індивідуальних освітніх запитів учнів, на підставі яких складається індивідуальний навчальний план і, як наслідок, розклад уроків для кожного школяра.

2. Мотиваційна диференціація старшокласників. До поглибленого вивчення предмету залучаються учні, які мають стійку, підвищену мотивацію до більш глибокого опанування навчального матеріалу.

3. Мультипрофільна модель передбачає відмову від послуг репетиторів, оскільки школяр отримує достатню кількість годин на тиждень з тих предметів, що є необхідними

для складання зовнішнього незалежного оцінювання.

4. Навчання в малих учнівських групах (у педагогічному процесі широко використовується групова діяльність школярів, чисельний склад учасників групового навчання від 12 до 15 учнів).

5. Залучаючи слабо встигаючого учня до поглибленого вивчення предмету підтверджується закон Л. С. Виготського про зони розвитку дитини. Тобто, навчання веде за собою розвиток дитини і як наслідок, учні, які мали середній рівень навчальних досягнень не погіршують, а навпаки – покращують результативність навчання.

6. Корегування індивідуальної траєкторії розвитку учня, що відстежується через індивідуальну програму самореалізації, яка складена школярем за участю педагогів і батьків та охоплює великий спектр різнобічної діяльності дитини.

7. Навчання школярів різних класів паралелі в одній динамічній групі створює умови для розвитку комунікативних функцій старшокласника, допомагає окремим учням подолати власну сензитивність.

Слід зазначити, що мультипрофільну систему навчання особливо доцільно використовувати загальноосвітнім (не спеціалізованим) школам. Запропонована модель організації навчання старшокласників є раціональною і продуктивною, оскільки враховує інтереси й здібності кожного учня, на відміну від традиційних профільних класів, де вибір напрямку освітнього профілю відбувається, в першу чергу, на підставі матеріально-технічної бази й кадрового потенціалу закладу, і не враховує індивідуальність майбутнього випускника.

Висновок. Головним чинником, що впливає на поведінку підлітка є його особиста мотивація й прагнення до самостійності. Впровадження мультипрофільного навчання не тільки задовольняє цю актуальну потребу старшокласника, але й надає практичного досвіду в формуванні особистої відповідальності за власний вибір, налаштовує учня на систематичну самоосвіту, адже головним мотиваційним фактором для нього є прямий кінцевий результат діяльності.

У сучасній педагогіці рідко зустрічається поняття “коефіцієнт корисної дії”, частіше його застосовують на виробництві, в бізнесі, у природничих науках. Однак, скориставшись цим параметром для визначення ефективності навчально-виховного процесу в школі, очевидним стає висновок про те, що часто педагогічні дії організовано не раціонально: витрачається маса зусиль, які не підвищують результативність навчання. Звичайно, педагогіка – це не виробнича галузь, але й в освіті актуальним залишається питання: як при менших витратах досягти більшої ефективності? Цілком очевидно, що не слід спрямовувати роботу педагогічного колективу на усунення недоліків учня, а потрібно створити умови для розвитку його індивідуальних переваг.

Використана література:

1. Асеев В. Г. Мотивация поведения и формирование личности. – М., 1976. – С. 73-74.
2. Ващук С. Виховання стійкої позитивної мотивації навчальної діяльності в учнів // Директор школи. – № 40 (520). – 2008. – С. 27.
3. www.spsl.nsk.ru/history/vernad/vol2/209.htm
4. Додонов Б. І. Эмоция как ценность. – М., 1978. – С. 135-139.
5. Запрудський М. І. Кіраванне у адукації. – 2006, № 2. – С. 38-43.
6. Петрошук Н. Р. Профільна школа: історія і сьогодення // Директор школи // №7 (631) 2011. – С. 7-8.
7. Фірсов В. В. Дифференциация обучения на основе обязательных результатов обучения. – М., 1994, С.321
8. Фридман Л. М. Психологический справочник / Фридман Л. М., Кулагіна І. Ю. – М. : Просвещение, 1991. – С. 190.
9. Фридман Л. М. Психологический справочник / Фридман Л. М., Кулагіна І. Ю. – М. : Просвещение, 1991. – С. 189.

Ницу Ю. Г. Влияние мотивационного фактора на качество знаний старшеклассников общеобразовательного учебного заведения.

Рассматривается мотивационная составляющая обучения, как основополагающая при организации профильности в старшей школе, что обеспечивает качественную подготовку старшеклассников общеобразовательных учебных заведений к реализации личных после школьных планов.

Ключевые слова: мотивационный фактор, качество знаний, старшеклассники, профильное обучение.

Nitsu J. H. Motivational factor influence on the quality of knowledge of senior high school students in general educational establishments.

The article researches the motivational component of education as one both being basis for organization of specialized education in secondary high school and providing qualitative training to senior high school students in general educational establishments before their afterschool plans being implemented.

Keywords: motivational factor, quality of knowledges, senior pupils, type studies.

**Олефіренко Т. О.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПРЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПЕРЕРІЗІВ В ШКОЛІ

Стаття присвячена підвищенню ефективності вивчення перерізів на уроках креслення учнями 8-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Проаналізовані та виявлені характерні помилки, що допускаються учнями під час виконання перерізів. Розглянуті окремі підходи, що допомагають подальшому вдосконаленню методики навчання кресленню.

Ключові слова: переріз, розріз, графічна підготовка, графічна діяльність.

На нашу думку, найбільш актуальним питанням для визначення шляхів подальшого вдосконалення методики навчання при вивченні перерізів являється виявлення і аналіз характерних помилок, що допускаються учнями в цій роботі.

Загальні рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності вивчення перерізів, немає необхідності повторювати, оскільки вони вже були опубліковані в посібнику для учителів [1]. У цьому посібнику розкриті особливості і відмінності у характері навчальній діяльності школярів під час вивчення перерізів і розрізів. Проте і понині не на всі питання, пов'язані з різними аспектами методики вивчення цієї теми, учителі можуть знайти відповіді у вже опублікованих дидактичних посібниках і методичних матеріалах. Постійно існує проблематика подальшого удосконалення методики навчання. Від чого ж залежить виявлення шляхів вирішення цієї проблеми?

Можливість виявлення корисних кроків в цьому напрямі залежить від пильного вивчення процесу навчання, від аналізу діяльності учнів в їх навчальній роботі і особливо тих помилок, які вони при цьому допускають. Помилки в навчальній діяльності школярів є тим лакмусовим папірцем, який виразно показує, що саме учні не розуміють, а аналіз помилок і бесід з учнями дозволяє зрозуміти, як потрібно перебудувати методику навчання, щоб запобігти виникненню помилок, тобто ліквідувати в свідомості учнів прогалини в знаннях і уміннях і допомогти їм краще зрозуміти і засвоїти особливості нових для них способів зображень і прийоми їх застосування на практиці.

Але при цьому повинна бути витримана ще і інша умова. Вона полягає в тому, що необхідно виявити і проаналізувати дійсно типові, а не випадкові помилки, що